משנה · ראשונים · ר״ש משאנץ

ר"ש משאנץ על משנה מעשרות

רבנו שמשון [הר"ש] משאנץ

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

ר"ש משאנץ על משנה מעשרות

רבנו שמשון [הר"ש] משאנץ

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/רש-משאנץ-על-משנה-מעשרות/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611151759 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 4
משנה א 4
משנה ב 5
משנה ג 6
משנה ד 7
משנה ה 7
משנה ו 8
משנה ז 9
משנה ח 9
פרק ב 10
משנה א 10
משנה ב 10
משנה ג 11
משנה ד 12
משנה ה 12
משנה ו 12
משנה ז 13
משנה ח 13
פרק ג 13
משנה א 13
משנה ב 14
משנה ג 15
משנה ד 15
משנה ה 16
משנה ו 17
משנה ז 17
משנה ח 18
משנה ט 18
משנה י 19
פרק ד 19
משנה א 19
משנה ב 20
משנה ג 21
משנה ד 21
משנה ה 21
משנה ו 22
פרק ה 22
משנה א 22
משנה ב 22
משנה ג 23
משנה ד 23
משנה ה 24
משנה ו 24
משנה ז 25
משנה ח 25

פרק א

משנה א

כל שהוא אוכל. למעוטי ספיחי סטיס וקוצה:

ונשמר. למעוטי הפקר:

וגדוליו מן הארץ. למעוטי כמהין ופטריות ובירושלמי (הל' א) דריש להו מקראי דכתיב (דברים י"ד:כ"ב) עשר תעשר את כל תבואת זרעך דומיא דתבואה שהוא אוכל זרעך משמע דבר שנזרע יצאו כמהין ופטריות שאינן נזרעים והפקר מדכתיב (שם) ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה עמך ממה שיש לך ואין לו חייב אתה ליתן לו יצא הפקר שידך וידו שוין בו ולקט ושכחה ופיאה נמי פטורים מטעם זה והתם בירושלמי אמרינן אין לי אלא תבואה קטנית וכל מיני פירות מניין מרבי מכל מעשר הארץ מזרע הארץ מפרי העץ (ויקרא כ"ז:ל') וממעט זרעוני גינה שאינן נאכלין מדכתיב מזרע ולא כל זרע וממעט נמי חרובי שיקמי צלמונה מדכתיב מפרי העץ ולא כל פרי העץ ירקות מניין איסי בן עקביא אומר המעשרות לירקות מדבריהן ולא בעי למימר שיהיו כל האחרים מן התורה דמדאורייתא לא מחייבי אלא דגן תירוש ויצהר (מדבריהן שאין להן אסמכתא מן הפסוק) דבנדרים (דף נ"ה.) משמע בהדיא דפירות אילן מדרבנן דמוקי וכפרוץ הדבר וגו' (דברי הימים ב ל"א:ה') לאילן מדרבנן ומדאורייתא לא מחייבה אלא אדגן תירוש ויצהר אלא מדבריהם שאין להם אסמכתא מקרא ובהדיא אמרי' בפ"ק דראש השנה (דף טו:) מעשר חרובין דרבנן ובפ' כיצד מברכין (ברכות דף ל"ו:) צלף מדרבנן ובפרק אלו עוברין (פסחים ד' מד.) תבלין דרבנן ובפרק מעשר בהמה (בכורות דף נד:) תירוש ודגן דאורייתא ב' מינין בעלמא דרבנן ובפרק העור והרוטב (חולין דף קכ:) משקין דתירוש וזית קדשי בתרומה מידי אחרינא לא וממעט דבש [צ"ל תמרים] תפוחים ויין תפוחים ובריש ביצה (דף ג:) תנא דליטרא קציעות הוא דאמר כל דבר שבמנין אפי' בדרבנן לא בטיל והא דמשמע בסוף הערל (יבמות דף פא:) דעיגול אינו עולה אי תרומה בזמן הזה דאורייתא אע"ג דתרומת תאנים דרבנן מכל מקום כעין דאורייתא תיקון והא דתניא בפ' הלוקין (מכות דף יט:) גבי כהן שעלתה בידו תאנים של טבל דכהן שאכלה לוקה אחת וזר לוקה שתים וכן הא דתנן (בנדה) [בפרה פי"א מ"ג] גבי דבילה של תרומה שנפלה למי חטאת דהאוכלה במיתה כל הני. לסימנא בעלמא ונפקא מינה לתרומה דאורייתא אי נמי מכת מרדות ומיתה לקוברו בין רשעים גמורים והא דאמר בפ' הנודר מן הירק (נדרים דף נה.) דדגן כל דמידגן משמע אפילו קטנית היינו כלשון בני אדם ומיהו משמע בגמרא (שם) שהוא מדאורייתא דמותיב רב יוסף וכפרוץ הדבר הרבו בני ישראל

וגו' (דברי הימים ב ל"א:ה') ואי אמרת כל דמידגן משמע מאי וכפרוץ הדבר דמשמע שגזר חזקיה על כך ומשני אביי לאיתויי פירות אילן וירק ולא רצה להסמיך ירק אקרא כשאר דברים שלא להחמיר בשאר פירות כההיא בירושלמי בסוף חלה (פ"ד הל' ד') א"ר יוחנן רבותינו שבגולה היו מפרישין תרומה ומעשר עד שבאו הרובין וביטלום מאן אינון רובין תרגמוניא רבי זעירא רב יהודה בשם שמואל חלת חוצה לארץ ותרומת ח"ל אוכל והולך ואחר [כך] מפריש רבי בא בשם שמואל לא חשו אלא לתרומת דגן תירוש ויצהר רבי הילא בשם שמואל לא חשו אלא לתרומה גדולה אבל לירקות אפילו לתרומה גדולה לא חשו כהדא דתני איסי בן עקביא אומר מעשרות לירקות מדבריהן והשתא כל הנך אמוראי אאוכל והולך ואחר כך מפריש קאי ופליגא אליבא דשמואל או אמילתא דרבי יוחנן קיימי דמאן דאמר לא חשו אלא [צ"ל לתרומת דגן] לתרומה גדולה בלבד וכי תקינו לחצאין ובתורת כהנים בסוף פרשת בחקותי דריש ירקות מקרא ושמא פליגא אדאיסי אי נמי לפי שאינה פשוטה באחריני והכי מיתניא זרע הארץ לרבות שום ושחלים וגרגר או יכול שאני מרבה זרע לפת וצנון ושאר זרעוני גינה שאינם נאכלין ת"ל מזרע הארץ ולא כל זרע הארץ מפרי העץ לרבות פירות האילן או יכול שאני מרבה חרובי שיטה וצלמונה וחרובי גדודה ת"ל מפרי העץ ולא כל פרי העץ ומניין לרבות את הירקות ת"ל וכל מעשר והא דלא תנן הכא לקיטתו כאחת ומכניסו לקיום למעוטי תאינה וירק כדתנן גבי פאה בריש פאה (משנה ד) שם פירשתי הטעם:

שומרו להוסיף אוכל. כגון ירק דתחלתו כשהוא קטן אוכל לשומרו עד שיגדל מוסיף אוכל ובכל ענין שילקוט אותו בין קטן בין גדול חייב במעשרות כדאמרינן בירק אחר לקיטתו עישורו:

וכל שאין תחילתו אוכל אבל סופו אוכל מפרש בירו' (הל' א) כהדא דתניא מאימתי כל הפירות חייב במעשר התאנים משיבחילו:

תנא בתוספתא (פ"א) כל שתחלתו אוכל ב] כגון המקיים ירק לזרע חייב בתחלתו ופטור בסופו כל שאין תחלתו אוכל וסופו אוכל כגון פירות האילן פטור בתחלתו וחייב בסופו:

משנה ב

משיבחילו. תחלת בישולן קרי בוחל כדאמרינן בסוף יוצא דופן (נדה מז.) בוחל אלו ימי הנעורים כדתנן התאנים משיבחילו ואמר רבה בר בר חנה משילבין ראשיהן:

אבשים הם ענבים ואית דגרסי הבאושים מלשון ויעש באושים (ישעיהו ה':ב') בירו' (הל' ב) גרסינן הענבים והבאושים משיבאישו רבי זירא בשם רבי יוסי משיקראו באושה רבי

בון בר נורי ורבי תנחום בר עילאי בשם רבי נחום בר נדמאי והוא שתהיה חרצינה שלהן נראית בחוץ :

האוג. פרי אדום:

משימסו. ומפרש בירושל' (שם) ר' זעירא בשם רבי יסא משיתמעך האוכל תחת ידו ורבי יהודה בן פזי בשם ריב"ל משיכניסו מחצה רבי יונה בעי דילמא מן רבנן דאגדתא את שמע לה מן הדא אחינו המסו את לבבנו (דברים א׳:כ"ח) פלגון לבבן:

משיטילו שאור. בירו' (שם) אמר רבי חייא בר אבא משיתמלא הארץ רבי יונה בעי כן קיימין אם כשיתמלא הארץ נובלת היא אם משתפרוש הגרעינה מתוך האוכל בשלה היא כל צורכה רבנן דקסרי אמרי משישטחם ויהא יפה לאכילה:

משיטילו גידין. גידין אדומין יש להן בפנים חוטים ארוכים כמין גידים:

משיעשו מגורה. קליפות בתוך האגוז המבדילות באוכל כדאמר מה אגוז יש בו ד' מגורות אף ישראל היו חונים בד' דגלים:

משיעשו קליפה. אגוזים ושקדים כשנלקטין מן האילן יש להן ב' קליפות זו על גבי זו ואמרינן בירו' (שם) באי זו קליפה אמרו בקליפה תחתונה הסמוכה לאוכל:

משנה ג

משינקדו חרובין בגמר בישולן הן שחורין מפרש בירושלמי (שם) משיעשו נקודות נקודות שחורות:

וכל השחורות. מפרש בירושלמי (שם) כגון ענבי הדס וענבי סנה:

משיקרהו. פירות הללו כשהן בוסר מכוסין בשערות דקות וכשמתחילין להתבשל מתקרחין מעט מעט ובגמר בישולן נופל הכל והן לבנים ובירו' (שם) א"ר חנינא בר פפא משיעשו קרחות קרחות לבנות:

התלתן משתצמח. בפ"ק דראש השנה (יב:) אמר רב אסי אמר רב משתצמח לזרעים שאם יתלשו וזורעין אותן יצמיח והכי אמר בירושלמי (שם) כיני מתני' כדי שתזרע ותצמיח כיצד הוא בודק ר' שמואל בר נחמן בשם ר' יונתן נוטל הוא ונותן לתוך הספל של מים אם שקע רובה חייבים ואם לאו פטורים ר' יונה בעי מעתה מה ששקע יהא חייב ומה שלא שקע יהא פטור אלא ברוב של פרידה ופרידה אתאמרת:

משיביאו שליש. ובפ"ק דר"ה (שם) אמרינן מה"מ אמר ר' יוחנן אמר קרא מקץ שבעשנים במועד שנת השמטה בחג הסוכות (דברים ל"א:י') שנת שמטה מאי עבידתה שמינית היא אלא לומר לך כל תבואה שהביאה שליש בשביעית לפני ר"ה נהוג בה מנהג שביעית בשמינית ומסיק דחג האסיף מיקרי וקים להו לרבנן דכל תבואה שנקצרת בחג בידוע

שהביאה שליש לפני ר"ה ובפרק ב' דשביעית (משנה ט) פירשנו מאי שנא תבואה וזיתים מענבים ובירו' (שם) דריש לה רבי זעירא מדכתיב עשר תעשר את כל תבואת זרעך דבר שנזרע ומצמיח יצא פחות משליש שאינו נזרע ומצמיח ר' חנינא בשם רבי זיתים וענבים שלא הביאו שליש משקין היוצאין מהן אינן מכשירין:

משנה ד

קשואין ואבטיחים ודלועים ומלפפונות. מין ירק וחייבין אם תלשן בקוטנן:

תפוחים ואתרוגים פירות אילן ואף הן חייבין בקוטנן [ירושל' הל' ג']. רבי שמעון יודה לרבי עקיבא ור"ע לא יודה לר"ש ובפרק לולב הגזול (סוכה לו.) אמר עד כאן לא קאמר רבי עקיבא הכא אלא דבעינן הדר וליכא אבל התם כרבנן סבירא ליה ועד כאן לא קאמר ר' שמעון התם דכתיב עשר תעשר את כל תבואת זרעך כדרך שבני אדם מוציאים לזריעה אבל הכא כרבנן סבירא ליה ואתרוגים קטנים אין הנטועים צומחים אבל בתפוחים לא פליגי דאף על פי שלא בישלו כל צרכן ובקטני קטנים אפילו בתפוחים פליג הואיל וטעמא משום דמוציאין לזריעה הוא וטעמא דתנא קמא כדתני רישא כל שתחלתו אוכל וסופו אוכל:

החייב בשקדים המרים תנן התם בגמרא דחולין (כה:) שקדים המרים הקטנים חייבין גדולים פטורין מתוקים גדולים חייבין קטנים פטורים רבי ישמעאל אומר משום אביו זה וזה לפטור ואמרי לה זה וזה לחיוב:

משנה ה

איזהו גרנן למעשרות. עד השתא איירינן בגודל בגידולין פירות הבאות לתורת אוכל להתחייב במעשר כשמגיעין לשיעור שאמרנו מכאן ואילך איירי לאחר שנתבשלו כל צרכן ונתלשו אימתי באו לידי דיגון וחיוב משום דכתיב דגנך דיגונך שיתמרח בכרי:

משיפקסו. בפרק הפועלים (בבא מציעא פח:) אמר רב אשי משינטל פקס שלהן שיער הצומח בהן כעין נוצה כשהן קטנים וכשמתגדלים הרבה נושר מאליהם וכשתולשן בינונים עדיין נוצה עליהן והמוכרן בשוק מסיר הנוצה ונקרא פקס ופעמים שנמכרין בפיקוסן משום הכי תני ואם אינו מפקס ובפ"ב דעוקצין (מ"א) קרי ליה כשות של קישות ובפרק הפועלים (בבא מציעא פח:) פריך הכא לר' ינאי דאמר אין הטבל מתחייב במעשר עד שיראה פני הבית ולר' יוחנן דאמר אפילו חצר קובעת והכא משיפקסו מאי לאו אפי' בשדה ומשני לא בבית והשתא כולה מתניתין דפרקין דגורנן למעשר בבית לרבי ינאי ולחצר לרבי יוחנן ואם תאמר כשיפקסו בבית להוי כמכניס התבואה במוץ שלה דפטר רבי אושעיא בפרק קמא דפסחים (דף ט.) ואפילו חזר ומירחן בבית לא דמי כלל דהתם

בעינן שיראו פני הבית בכניסתן וכל זמן שהן במוץ ליכא ראיה אבל הכא דאיירי אף על פי שלא נטל פקס שלהן תדע דהא קתני ואם אינו מפקס משיעמיד ערימה ומיהו קשה היכי מיתוקמא מתני' בבית הא קתני סיפא בד"א במוליך לשוק אבל במוליך לבית אוכל עראי עד שיגיע לביתו אלמא מוליך בשוק מחייב בירק משיאגד בלא ראיית פני הבית ולמאי דמסיק התם דלא אמרו אלא בזיתים וענבים ניחא:

משיעמיד ערימה. כרי:

משישלק. שילוק לאבטיח כפיקוס לקישואין ובירו' (הל' ד') קאמר מן די ירים פקסוסיה או די ירים שליקוקי':

מוקצה. שמגדישין אותן למכור בשוק:

משיאגד. מפרש בירושלמי (שם) אגדו צינוק גדול בשדה והיה עתיד לאוגדו צינוק קטן לשוק נטבל:

משילקט כל צרכו. אבל עד שלא ליקט כל צרכו אוכל עראי ופטור:

כלכלה ליקט ירק ומכניס בכלכלה:

שיחפה מנהגן לכסות יש נוהגין לכסות ויש שאין נוהגין לכסות ויש שנוהגין למלאות הכלי כגון בכפר קטן שאין כלכלה מליאה נמכרת בו ביום:

עד שמגיע לביתו. גבי שוק לא אמר עד שהוא מגיע לשוק ומפרש בירושלמי (שם) מה בין המוליך לשוק למוליך לביתו [בשעה שהוא מוליך לביתו] בדעתו הדבר תלוי המוליך לשוק לא בדעתו הדבר תלוי אלא בדעת לקוחות שמא ימצא לקוחות ויטבלו:

משנה ו

הפרד והצימוקין. רגילין ליבש בחמה תאנים וענבים ורמונים כי היכי דתאנים נקראין גרוגרות וענבים צימוקים כך רמונים נקראים פרד כדתנן בתוספת' דתרומות פרק שלישי התורם ענבים ועתיד לעשותן צמוקים תאנים ועתיד לעשותן גרוגרות רמונים ועתיד לעשותן פרד ולשון פרד מלשון נתפרדו הרמונים דסוף מסכת ערלה (פ"ג מ"ח) שנחלק הרמון כדי שתשלוט החמה בו מכל צד ומצינו בפ"ב דעוקצין (פ"ג משנה ו) הרמון שפרדו חבור עד שיקיש עליו בקנה ואותה משנה מפורשת שם:

משיפקל. כמו משיקלף שמסיר הקליפה ויש מפרשים משיעשה אותם אגודה ובירושלמי (שם) מפרש מן דיורים פודגרה שעוקרים הבצלים עם השרשים ואח"כ מסירין מעליהם הקליפות הרעים והשרשים ובעוקצים (פ"ב משנה ה) תנן התחיל לפרק באגוזים ולפקל בבצלים:

משימרח. אחר שמסירין המוץ מן התבואה צוברין אותה במקום אחד בגורן ומייפה פני הצבור ומחליקין אותו והוא המרוח:
משיכבור. לפי שאין קוצרין קטניות אלא עוקרין אותן ומתערב עמהן עפר וכוברין אותן בכברה:
מן הקטועין. שבולות קטועות שלא נידשו:
ומן הצדדין. מצד הכרי:
ומה שבתוך התבן. שמחוסר לזרות לרוח:
ואוכל. אכילת עראי דלא הוקבעו:

משנה ז

משיקפה. משמסיר החרצנין והזגין מלמעלה בתוך בור של יין דבקיפוי דבור איירי כדמסקינן בפרק רבי ישמעאל (עבודה זרה נו.):
עוקה. גומא שלפני הבור והשמן מתכנס ונצלל שם:
עקל. של בית הבד:
הסמל. מפרש בפרק המוכר את הבית (בבא בתרא דף סז:) מפרכתא (יב):
מבין הפסים שמן היוצא מבין הנסרים:
חמיטה. עוגה דקה בעודה חמה כשיצא מן התנור מחליקין פניה בשמן ובריש טבול יום (מ"א) שנינו האופה חמיטה על גבי חמיטה ואע"ג דחמה היא לא מבשל יותר וכן לתמחוי אע"פ שהוא חם דכלי שני אין מבשל:
אבל לא לקדרה ולא לאילפס כשהן מרותחין (יג) דכיון שמתבשל שם חשוב כגמר מלאכה כאילו ירד לעוקה אי נמי אתי למיכל אכילת קבע:
לכל הוא נותן. בשבת בפרק כירה (שבת מב:) תנן כי האי גוונא (יד):

משנה ח

העיגול. של דבלה:
משיחליקנו. שמחליק פניו מלמעלה במשקים ויקבע למעשר ואסור באכילת עראי:
מחליקין בתאנים ובענבים של טבל. במשקים היוצאין מתאנים וענבים של טבל מחליקין העיגול משפשף העיגול בהן והמשקין נסחטין מהן ומחליקין אותן דמשקה של תאנים לא חשיב ושל ענבים נמי כיון דאזיל לאיבוד שרי ור' יהודה אוסר דחשיב ליה אוכל האסור משום טבל וגבי דבש תמרים פלוגתא אי חייב במעשר אי לא כדפרשינן בפרק י"א דתרומות (משנה ב):

המחליק ענבים. משפשן. ענבים בעיגול לא הוכשרו דלא חשיב משקה כיון דאזיל לאיבוד:
רבי יהודה אומר הוכשר. דחשיב ליה משקה ובפרק חבית (שבת קמה.) אמרינן דפליגי במשקה העומד לאיבוד לצחצחו:
משידוש. מייבשין התאנים בחמה ואח"כ דשין אותן במקלות ומרכיבין אותן בידיהן ועושה אותן חבית או מגורה והמגורה הוא כלי שעושין בו העיגול ומשדש בחבית ועגול במגורה אסור לאכול מהן עראי:
בירושלמי (הל' ה) מפרש משום דקסבר לא עליון צריך לתחתון ולא תחתון לעליון ור' יוסי דשרי סבר דצריך זה לזה ולא נגמרה מלאכתן עדיין ומסיק רבי אליעזר דתנא קמא רבי מאיר היא דלא תיסבר סתמא ורבי יוסי והלכה כסתמא לפום כן צריך מימר ר' מאיר היא דרבי מאיר ור' יוסי הלכה כרבי יוסי:

פרק ב

משנה א

אוכלין ופטורין. אע"ג דבהשוכר את הפועלים (פח.) משמע דמקח קובע למעשר הכא אין מתנה כמכר ובירושלמי (הל' א) פליגי דשמואל אמר רבי מאיר היא דאמר אין מתנה כמכר ר' יוסי אומר דברי הכל היא כמאן דאמר מאליהן קבלו עליהם את המעשר כלומר בכי האי גוונא לא החמירו ומהאי טעמא נמי הקילו כדפרשינן בפ' בתרא דתרומות:
מתקנין ודאי שהנותן אינו מעשר דסבור הוא שיאכלו בשוק ולא בעי עשורי והשתא דהכניסו לבית והוקבעו חייב:
אבל אם אמר להן טלו והכניסו לבתיכם לא יאכלו מהן עראי. שהוא לא נתן אלא להכניסן לבית לפיכך כשהכניס לבית מתקנים דמאי דשמא הנותן עישר ומטעם [דמאי] אין זקוקין להפריש אלא אחת למאה כעישור תרומת מעשר ודווקא בעם הארץ [דחבר] לא [יתן] עד שיעשר:

משנה ב

ואמר טלו לכם תאנים. בעל השער אומר כן:
אוכלין ופטורין. אמר בירושלמי (שם) הדא אמרה ביתו של אדם טובל לו אבל לא לאחר לפיכך בעל השער והחנות חייבין ורבי יהודה פוטר משום דשער והחנות אדם בוש לאכול בתוכו ולקמן אמר ר' נחמיה אי זו היא חצר שקובעת למעשר כל שאין אדם בוש לאכול בתוכה ואמרינן בירוש' (שם) ר' יהודה ור' נחמיה אמרו דבר אחד:

עד שיחזיר פניו. מקום שיושב ומוכר הוא בוש לאכול בלא החזרת פנים אבל במקום שאינו יושב אינו בוש ואמר בירושלמי (שם) הדא אמר במקום שאינו בוש חייב:

משנה ג

מן הגליל ליהודה. לוקטן בגליל כדי למוכרן ביהודה או בירושלים לא נטבלו אפילו לן בדרך עד שיגיע ליהודה או לירושלים שבמקום אחר אין דעתו למוכרן:

וכן בחזרה. אם קודם. שהגיע ליהודה ולירושלים נמלך להחזירן לגליל אוכל מהן עראי בדרך עד שיגיע לגליל ובירושלמי (הל' ב) תני עלה אפילו שבת כלומר אינו טובל ופריך מינה ריש לקיש לר' יוחנן דאמר דבשבת טובלים אפילו לפירות שליקטם שלא לצורך שבת וכי תימא הא ר' מאיר כוותיה קאי דאמר עד שמגיע למקום השביתה רבי מאיר אפילו בחול דעל כורחן דרבנן פליגי ומשני רבי יוחנן מאי אפילו שבת ברוצה לשבות תדע לך שהוא כן דתני עלה אפילו שבת בשני ויש שביתה בשני אלא ברוצה לשבות אף הכא ברוצה לשבות כלומר שרוצה לנוח שם בחול לילה ויום כשיעור שבת אי נמי רוצה להתעכב שם עד אחר שבת אפילו הכי לא הוטבלו כל זמן שלא הגיע שבת ור' מאיר מחייב בזה דהיינו מגיע למקום השביתה לילה ויום כשיעור שביתה אי נמי רוצה לנוח עד אחר שבת הוקבעו מיד והדר קאמר בירושל' הכל מודין אפילו רבי מאיר בלינה שאינה טובלת מה בין לינה מה בין שביתה אדם מגלגל בלינה ואינה מגלגל בשביתה בכל מקום אדם לן ואין אדם שובת בכל מקום כלומר כשלן על כרחו לן ולא בשביל למכור פירותיו אבל בשנח כדי שביתה שמא יקדמנו לו לקוחות ולכך נטבלו:

הרוכלים המחזרים בעיירות. למכור בשמים ומוליכין עמהן פירות אוכלים מהם עראי עד שיגיעו למקום הלינה וכשמגיעין שם נטבלו ובירושלמי (שם) מייתי עובדא דרבי יהושע הוה אזיל אחר רבן יוחנן בן זכאי לברור חיל והיו בני העיירות מביאין להן פירות אמר להן ר' יהושע אם לנו כאן חייבים אנו לעשר משום דאין מאכילין אכסניא דמאי בשלנו כדפרשינן בפרק ג' דדמאי דהתם נמי (דמאי פ"ג הל' א) מייתי האי עובדא ומסיק דרבי יהושע בלוייתיה שכיחא ליה דהוא אמר הלינה טובלת ושאר כל האדם דלית לוייתה שכיחא לון אין לינה טובלת ופריך והתניא הרוכלין המחזרים בעיירות אוכלין עד שמגיעין למקום הלינה ומשני מה מקום לינה ביתו אמר ריש לקיש בשם רבי אושעיא כגון אלין דכפר חנניא דנפקין וסחרין ד' וה' קרייתא ועלין ודמכין בבתיהון:

רבי יהודה אומר בית ראשון הוא ביתו. כלומר מכיון שמגיע לבית הראשון שבעיר נטבלו הפירות אף על פי שלא לן שם אלא באמצע העיר או בבית אחרון שבסוף העיר לצד אחר ומפרש בירושלמי (שם) למה רוצה אדם לפנה עסקיו בבית הראשון שפוגע

ללון שם והא פלוגתא דירושלמי דשבת טובלת לא דמיא לשבת קובעת דבסוף המביא כדי יין (ביצה דף לה.) והתם איירי באכילת שבת:

משנה ד

עד שלא נגמרה מלאכתן. משום הכי דתנן לעיל איזהו גורנן למעשרות:

קודם גורנו למעשר הפריש תרומה גדולה ר"א אוסר לאכול מהן עראי עד שיפריש כל מעשר שבהן דנטבלו לפי שתרומה טובלת:

וחכמים מתירין. דסברי אין תרומה טובלת אלא אם כן תרמן מתוך הכלכלה ורבי שמעון מתיר אף על פי שתרמן מתוך הכלכלה ומפרש בירושלמי (הל' ג) ר' שמעון מתיר מקל וחומר ומה בשעה שיש עליה זיקת ג' מעשרות את אומר מותר בשעה שאין עליה אלא זיקת ב' מעשרות לא כל שכן:

משנה ה

לא יאכל עד שיעשר. דמקח קובע כדאמרינן בפרק הפועלים:

אחת אחת. דראשונה שנותן לו אכלה וכן הכל:

ואם צירף. שלקח שתים כאחת אי נמי כשיעור שקנה קיבל בבת אחת ובליקט ונתנן פליגי כדאיתא בירושלמי (שם) אבל ליקט ואכל אפילו ר"מ מודי דאוכל אחת אחת ופטור וגינת וורדין דייק מינה רבי יהודה ליקט ונתן לו שלא היה מניח הכל ליכנס שלא לקלקל הוורדין ואמרי' בירושלמי (שם) חברייא בשם ר' יוחנן כך משיב ר' יהודה את ר' מאיר אין אתה מודה בלוקט ונותן לבנו שהוא פטור מה לי הלוקט ונותן לבנו מה לי הלוקט ונותן לאחר:

משנה ו

בורר ואוכל. תולש ואוכל אחת אחת אבל אם תולש ומצרף חייב. ומגרגר פטור שתולש ואוכל אחת אחת דאם תולש כל האשכול חייב ואפי' ב' גרגרין יחד חייב דבירושלמי (הל' ד) א"ר יסא בשם רבי יוחנן מגרגר אחת אחת ואוכל וא"ל ר' חייא בר אבא וכן רבי הוה עביד משמע אבל שתים שתים לא:

פורט ואוכל. בעוד רמון מחובר משיר פרצידי רמון ואוכל:

כופף ואוכל עץ שהאבטיח מחובר כופף אותו שיגיע האבטיח לפיו ונושך ואוכל שאם היה תולשו מתחייב ולא דמיא הך מילתא לפלוגתא דרבי טרפון ור' עקיבא דגפן שהיה נטועה לחצר לקמן בפ' שלישי (משנה ט):

שקנה במחובר לקרקע ונעשה כבעל הגינה דתנן לעיל בפ"ק (מ"ה) דאוכל מהן עראי עד שמגיע לביתו ועוד דתנן לקמן (פ"ה מ"א) [לקח] במחובר לקרקע פטור:

משנה ז

לקצות בתאנים. לעשות קציעות מתאנים:

על מנת שאוכל. לא היה צריך להתנות דפועל אוכל מן התורה ולהכי פטור ממעשר דלא חשיב כמקח מה שהתנה בחנם:

התנה שיאכל בנו בשכרו בסוף פרק הפועלים (בבא מציעא צב:) רוצה לדקדק מיכן דפועל משל שמים אוכל דאי משלו אוכל בנו אמאי חייב ומשני רבינא משום דמחזי כמקח:

לאחר הקציעה. שגמר פעולתו:

זה הכלל האוכל מן התורה פטור. כדפרשינן בפרק הפועלים (בבא מציעא פז.) אלו אוכלין מן התורה וכו':

משנה ח

לבסים. מין תאנים:

בנות שוח פירשתי במס' דמאי (פ"א מ"א) ובירושלמי פריך אמאי איצטרי' מתני' הא תנינן בהשוכר את הפועלים (צא:) היה עושה בתאנים לא יאכל בענבים וכו' ותני עלה היה עושה בייחור זה לא יאכל בייחור אחר ומשני לכאן צריך שיהיו שתיהן בייחור אחד כגון שלבסים ותאנים מורכבין בייחור אחד ובירו' (שם) דריש לה מדכתיב (דברים כ"ג:כ"ה) כי תבא בכרם רעך ואכלת ענבים כנפשך שבעך וכי אין אנו יודעין שאין בכרם אלא ענבים מה ת"ל ואכלת ענבים אלא מכאן שאם היה עושה בתאנים לא יאכל בענבים בענבים לא יאכל בתאנים כנפשך כל דבר שיצר תאב שבעך שלא יאכל ומקיא:

המחליף עם חבירו זה לאכול וזה לאכול. שזה נוטל מזה תאנים וזה מזה:

וכן אם זה נוטל מזה תאנים לקצות וזה מזה לקצות היינו כמקח וחייב ואמרינן בירושלמי (שם) א"ר אלעזר רבי מאיר היא דרבי מאיר אמר מקח טובל בפירות שלא נגמרה מלאכתן א"ר אלעזר רבי מאיר ורבי אליעזר אמרו דבר אחד כמו דרבי אליעזר אמר תרומה טובלת בפירות שלא נגמרה מלאכתן כך אמר ר' מאיר מקח טובל בדבר שלא נגמרה מלאכתו ודרבי אליעזר בפירקין דלעיל (מ"ד):

לקצות פטור. דסבר רבי יהודה דאין מקח טובל בדבר שלא נגמרה מלאכתו:

פרק ג

משנה א

המעביר תאני' בחצרו לקצות. להוליכן למקום שעושי' אותם קציעות:

בני ביתו אוכלין ופטורים. דאין חצר קובעת בדבר שלא נגמר מלאכתו ובירושלמי (הל' א) בעי הוא עצמו מהו שיאכל רב אמר אסור עולא אמר מותר ומפרש טעמא דרב משום דאין אוכלין על המוקצה אלא על מקומו במקום שמקצין אותן לא בחצר משום דבמקומו ניכר שלא נגמרה מלאכתו אבל חוץ למקומו סברי דנגמרה וקאמר התם בירושלמי דרב כרבי דאמר רבי יוסי בן שאול בשם רבי אין אוכלין על המוקצה אלא על מקומן מתיב ר' יוסי בן שאול והתניא החרובין עד שלא כנסן לראש הגג א"ל לא תתיבני חרובין חרובין מאכל בהמה הם וכיון דיהיב לה לבהמה ידעי דעדיין לא יבשו כל צרכן בראש הגג דלאחר שיבשו כל צרכן אין להאכילן לבהמה ולעולא לא קשיא מתני' דחרובין דדלמא בהמה לאו דווקא דהוא הדין לאדם והא דנקט בהמה כדפרי' בירושלמי לפי שאין דרך תלמיד חכם לאכול בשוק והדר קאמר מה בין הוא לבין בניו ומשני הוא על ידי שהוא תלוי במוקצה אסור בניו על ידי שאינן תלויין במוקצה מותר :

יש להן עליו מזונות הרי אלו לא יאכלו. דהוה ליה כלוקח ומקח קובע וק' דבסוף המביא (ד' לה.) מסקינן דאין מקח קובע אלא בדבר שנגמרה מלאכתו ואין לפרש כאן משום דמזונותיו הרי הן כהוא עצמו דהניחא לרב אלא לעולא קשה ויש לומר דלגבי לוקח חשוב כנגמרה מלאכתו משום דעיניו במקחו ודכוותה אמרי' בהשוכר את הפועלים (פח.) ובירושלמי (שם) פריך ובני ביתו ואין להם עליו מזונות ומשני כמאן דאמר אין מזונות לאשה מדברי תורה:

משנה ב

בזמן שאין להם עליו מזונות. שלא פסק להם מזונות:

אוכלין ופטורין. אם נתן להן בעל הבית דאין זה מקח וכי האי גוונא אין מתנה כמקח מידי דהוה אעובר בשוק דלעיל פ"ב (מ"ה) אבל פסק להם מזונות חשיב כמקח מכל מקום אחת אחת שרי כרבי יהודה דלעיל פ"ב (משנה ה) אי נמי אפילו כר' מאיר דעד כאן לא אסר ר' מאיר התם לפי שהקדים לו את האיסר ומיירי הכא כשעושין מלאכה שאין אוכלין מן התורה ששכרן לעדר ולקשקש תחת התאנה דהאוכל מן התורה פטור ואפילו קצץ ושאינו אוכל מן התורה חייב אם קצץ להן מזונות:

מוקצה. כרי של תאנים ופריך בירושלמי (שם) ניחא לא מן הסל ולא מן הקופה ולא מן המוקצה אמאי כדמר תמן מלקט אחת אחת ואוכל ואם צירף חייב אף הכא כן ומשני א"ר יצחק מוקצה עשו אותו כמצרף:

משנה ג

לעשות בזיתים. מפרש בירושלמי (שם) לעדור תחת הזיתים דלא אכיל מדאורייתא כדאמרי' בפ' הפועלים דאי שכרו לעשות בגופן של זיתים כיון דאכיל מדאורייתא פטור :
לנכש בבצלים. לא אכיל כדאי' בפ' הפועלים (בבא מציעא פט:):
מקרטם עלה עלה. תולש עלה אחת:

משנה ד

קציצות. שם הכלי שקוצצין בו תאנים נקרא מוקצה כדתנן בפ"ח דשביעית (משנה ו) והוא כלי ברזל ועל כן קוראין אותם קציצות ושוטחין אותן בשדה ליבש:
אפילו בצד שדה קציצות. דמוכח מילתא דמבעל השדה נפל אפילו הכי מותרים משום גזל לפי שהבעלים מתייאשים מהן ובריש אלו מציאות (בבא מציעא כא:) מתרץ בין למ"ד יאוש [שלא] מדעת הוי יאוש בין למ"ד לא הוי יאוש:
ופטורין מן המעשר כהפקר:
בזיתים ובחרובין חייב. דלא מייאש ולא הוי הפקר ואסור משום גזל ומפרש באלו מציאות משום דחזותו מוכיח עליו של מי הוא אבל תאנה עם נפילתה נמאסת ולא ידיע:
אם דרסו רוב בני אדם חייב. דסתמא מן הדרוסות הן ופריך בירושלמי (הל' א) ולא בבתים הן נדרסות כלומר ע"כ בשדה עסקינן ומשני א"ר בון בר חייא תיפתר שרוב דורסין על השדות רבי זעירא בעי ואינה ניכרת אם דרוסה היא אם לא בתמיהא ומשני א"ר שאול פעמים שהיא פוקעת מתחת הגלגל והיא דרוסה והיא נראית שאינה דרוסה פעמים שהרגל דורסה והיא אינה דרוסה ונראית כדרוסה:
פלחי דבילה. לאחר שנדרסו בעיגול מחלקין העיגול לכמה פלחין ובפלח יש הרבה תאנים דבוקות יחד וכדתנן בפ"ה דדמאי (משנה ה) וכן עני שנתנו לו פרוסות פת או פלחי דבילה מעשר מכל אחד:
מדבר גמור. למעשר שנגמרה מלאכתו:
עד שלא כינס לראש הגג. דהיינו ערימה שזהו גרנן של חרובין למעשר כדתנן לעיל בפרק קמא (משנה ו):
מוריד מהן לבהמה. דאוכלין על המוקצה בין במקומן בין שלא במקומן אפי' לרב כדפרשינן לעיל אבל לעולם לאו דווקא לבהמה והוא הדין לאדם והא דנקט בהמה כדמפרש בירושלמי (שם) לפי שאין דרך תלמיד חכם לאכול בשוק:
שהיא מחזיר את המותר למוקצה כל היכא דמותרו חוזר לא נטבל כדאמרינן בסוף פרק המביא (דף לה):

משנה ה

שחייבת במעשרות. שקובעת תבואה למעשר דקיי"ל חצר קובעת:

חצר הצורית שהכלים נשמרין בתוכה. בסוף יוצא דופן (נדה מ"ז:) אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן שכן בצור מעמידין שומר [על] פתח החצר:

כל שאחד פותח ואחד נועל פטורה. בירושלמי (הל' ג) תניא רבי שמעון בן אליעזר משום רבי עקיבא כל שאחד פותח ואחד נועל בשני שותפין ולא בשני דיורין ופריך עלה מה בין שותף מה בין דיור כשם שהשותף ממחה כך דיור ממחה דיורין קרי ב' שוכרים ומוחה בחברו שלא ינעול ואינה משתמרת ומשני א"ר יונה בבעל הבית ודיורו היא מתני' בעל הבית ממחה ע"י דיור ואין דיור ממחה ע"י בעה"ב כלומר לא בב' דיורין דקתני היינו בבעל הבית ודיורו דמשתמרת היא:

ואינו אומר מה אתה מבקש פטורים. ואע"פ שאינו בוש לאכול בתוכה:

והחיצונה פטורה. לפי שהפנימית יש לה דרך על החיצונה ואין החיצונה יכולה לנעול ואמר בירושלמי (שם) רבי בון בר חייא בעי קומי רבי זעירא מה בא רבי יהודה להוסיף על דברי רבי עקיבא רבו אמר לו ולא כלום ובסוף פ' יוצא דופן (נדה מז:) פסק הלכה כדברי כולן להחמיר ויש לתמוה דאמרינן בהשוכר את הפועלים (פח.) אמר רבי ינאי אין הטבל מתחייב במעשר עד שיראה פני הבית שנאמר בערתי הקדש מן הבית ור' יוחנן אמר אפילו חצר קובעת שנאמר ואכלו בשעריך ושבעו ורבי יוחנן הכתיב בית חצר דומיא דבית מה בית שהכלים נשמרין בתוכה ואידך הכתיב ואכלו בשעריך דמעייל להו דרך שער והשתא לרבי ינאי דפטר חצר אפילו בכלים נשמרין לתוכה תיקשי לך מתניתין דהכא ומיהו הך איכא לשנויי דאיירי לענין להכניס דרך חצר צורית לבית לאפוקי דרך חיצונה דלא והא דתני חיצונה פטור שנכנס דרך חיצונה לבתים הפתוחין לה והעביר תאנים בחצרו לקצות דריש פרקין וכן הא דתנן בפרק ח' דתרומות (מ"ג) היה אוכל באשכול ונכנס מן הגינה לחצר אע"פ שלא הזכיר בית מ"מ מיירי כשחזר והכניסן לבית אבל קשה דמתני' דתרומות משמע דדווקא התחיל בגינה אבל התחיל בחצר לדברי הכל אסור ודוחק לומר בשחזר והכניס לבית ועוד דגבי נוטה לגינה קתני (לקמן מ"י) אוכל כדרכו יעוד מדקתני בפרק הפועלים (שם) הכא בתאנה העומדת בגינה ונופה נוטה לחצר ולמאן דאמר לבית מה מועיל נופה נוטה לבית והלא דרך חצר צריך להכניס לביתו ומפרש רבינו תם דר' ינאי מדאורייתא קאמר אבל מודי דמדרבנן חצר קובעת:

משנה ו

של חצר. קובעת החייבת. מפורשת לעיל ובירושלמי (שם) אמר ר"א בגג לאויר חצר היא מתניתין כלומר אע"פ שעומד באמצע חצר שמוקפת לגג מסביב וא"א להביא לגג אלא דרך חצר ופריך מכיון שהעבירם דרך חצר לא נטבלו ומשני תפתר או כרבי יוסי בר' יהודה או כר' שהיה בדעתו לעשותן מוקצה ונמלך שלא לעשותן ופלוגתא דר' יוסי בר' יהודה ורבי בתוספתא (פ"ב) דתניא המביא תאנים מן השדה לאוכלן בראש גגו שכח והכניסן לחצר חברו לא יאכל מהן עראי רבי יוסי בר"י אומר מעלן לראש גגו ואוכל ותנא קמא הוא ר' ובירושלמי (הל' א) גרסינן הביא תאנים מן השדה והעבירן בחצרו לאוכלן בראש גגו ר' מחייב ור' יוסי בר' יהודה פוטר וגירסא זו עיקר והשתא מתניתין לרבי יוסי בר' יהודה אתיא בפשיטות אבל לר' לא מתוקמא מתניתין אלא כשהיה בדעתו לעשותן מוקצה ולא נטבלו בחצר ואחר כך נמלך לאוכלן לאחר שהעלן לגגו ומסיק בירושלמי א"ר בון והוא שיהא בגג ד' אמות על ד' אמות מה הבית אינו טובל עד שיהא בו ד' אמות על ד' אמות אף הגג אינו פוטר עד שיהא בו ד' אמות על ד' אמות כלומר דלא חשיב ובטל אגב חצר חייבת דתניא בית שאין בו ד' אמות פטור מן המעקה ומן המזוזה ומן העירוב ואינו טובל למעשרות כולה הך ברייתא מייתי לה בפ"ק דסוכה (ג.) ולא קתני התם ולא טובל למעשרות ואיכא מילי התם דלא תני הכא:

בית שער. לפני הבית:

וכן אכסדרה. שאין לה אלא ג' דפנות כדאמרינן (ב"ב דף כה:) עולם לאכסדרה הוא דומה ורוח צפונית אינה מסובבת:

מרפסת. לפני העלייה ויש עליות פתוחות לה ומחצר עולין בסולם למרפסת:

משנה ז

צריפין. בית שגגו וקירותיו שוין צר מלמעלה מרחיב והולך עד הארץ בגג המשפע ורגילין לעשותן ממורביות של ערבה:

בורגנין. כמין שובכין. עשויין בשדות לאצור בהן תבואה:

אלקטיות. מלשון קייטא תרגום קיץ בתים העשויין מחוץ לעיר להתקרר בהן לקיץ כדכתיב (שופטים ג':כ') עלית המקרה תרגום בית קייטא ים כנרת תרגומו ים גינוסר (במדבר ל"ד:י"א) ויש שם גנות ופרדסין מתוך שפירותיה מתוקין ועושין שם סוכות ואף על פי שיש שם ריחים ותרנגולים פטורה דלאו בית דירה היא ובירושלמי (שם) בעי מהו שיטבלו לבעל הבורגנין ומסיק מן מה דתני בית ספר ובית גמרא טובלין לסופר למשנה אבל לא לאחרים הדא אמרה שהן טובלין לבעל הבורגנין:

סוכת היוצרין. כך היה דרך של יוצרי כלי חרס עושין להם שתי סוכות זו לפנים מזו בפנימית הוא דר ומצניע קדרותיו למכור:
שאינה דירת החמה ודירת הגשמים כי הך דיוצרין דאפילו פנימית אינה דירת הגשמים:
רבי יהודה מחייב. כדאמר בפרק קמא דיומא (דף י:) רבי יהודה לטעמיה סוכה דירת קבע היא ומיחייבא במזוזה:

משנה ח

תאנה. האילן קרי תאנה:
עומדת בחצר החייבת:
ר"ש אומר אחת בימינו. בכי האי גוונא שרי רבי שמעון:
בירושלמי (הל' ד) רבי אליעזר ברבי שמעון שלשה בימינו ושלשה בשמאלו [ושלשה בפיו] רבי אליעזר ב"ר שמעון על ידי שהיה אכלן הוה מעשר בגרמיה:
עלה לראשה. של תאנה ממלא את חיקו ואוכל שם ובלבד שלא יוריד למטה בחצר:

משנה ט

בחצר החייבת:
נוטל את האשכול ואוכל כדרכו ואינו צריך לגרגר וכן ברמון ואבטיח תולש אחד ואוכל כדרכו ואין צריך לפרר הרמון ולספות באבטיח ובירושלמי (שם) אמר רבי זעירא בשם רבי יוחנן רבי טרפון כרבי אליעזר דמסכת תרומות בפרק ח' (משנה ג) דתנן היה אוכל באשכול ונכנס מגינה לחצר רבי אליעזר אומר יגמור אף הכא רבי טרפון דעבד עוקצת האשכול כתחלתו דטעמא דרבי אליעזר משום שבו התחיל בהיתר וכן רבי טרפון עביד אכילה שיש בה ב' וג' אכילות באכילה והדר מסיק אמר רבי נתן לא שרבי אליעזר אומר שהתחיל בו בהיתר אלא שרבי אליעזר אומר ימתין עד שתצא שבת או עד שיוציא חוץ לחצר ויגמור וכן מסקנא בסוף המביא:
מגרגר באשכול. גבי מקח תנן לעיל פרק ב' (משנה ו) כי האי גוונא ומודה ר' טרפון בההיא:
[**כוסבר**. הוא] זרע גד:
זרועה בחצר. בירושלמי (שם) תני בשם ר' נחמיה חצר שהיא נעדרת ונזרעת הרי היא כגינה אוכל בתוכה עראי:
מקרטם. תולש:
אם היו נשמרים חייבין. דאין חייב במעשר אלא אוכל ונשמר כדתנן בריש מכילתין:

משנה י

בחצר החייבת:

ונוטה לגינה. נוף אחד מן התאנה:

אוכל כדרכו. העומד בגינה:

אוכל אחת אחת. העומד בחצר:

עומדת. בארץ ישראל:

אחר העיקר. מקום יניקת אילן להתחייב במעשר:

ובבתי ערי חומה הכל הולך אחר העיקר סתם מתניתין ר' מאיר דתנן בפרק המוכר שדהו וכו' (דף לב). כל שהוא לפנים מן החומה הרי הוא כבתי ערי חומה חוץ מן השדות ר"מ אומר אף השדות ערי מקלט הכל הולך אחר הנוף כדאמר בפרק ואלו הן הגולין (דף יב.) אילן שהוא עומד בתוך התחום ונופו נוטה חוץ לתחום או עומד חוץ לתחום ונופו נוטה לתוך התחום הכל הולך אחר הנוף ומסיק רב אשי אף אחר הנוף דלא מיבעי עיקרו בפנים ונופו לחוץ כי היכי דבעיקרו לא מצי קטיל ליה בנופו נמי לא מצי קטיל ליה דשדי נופו בתר עיקרו אלא אפילו עיקרו בחוץ ונופו לפנים נמי כי היכי דבנופו לא מצי קטיל ליה בעיקרו נמי לא מצי קטיל ליה דשדי עיקרו בתר נופו לחומרא:

וכן בירושלים הכל הולך אחר הנוף. לענין מעשר שני לחומרא דאי עיקרו בחוץ ונופו לפנים כי היכי דבנופו לא מצי פריק בעיקרו נמי לא מצי פריק ואי עיקרו בפנים ונופו לחוץ כי היכי דבנופו לא מצי אכיל ליה בלא פדייה בעיקרו נמי לא מצי אכיל ליה בלא פדייה והא דתנן במסכת מעשר שני (פ"ג מ"ז) אילן שעומד בפנים ונופו נוטה לחוץ או עומד בחוץ ונופו נוטה לפנים כנגד החומה ולפנים כלפנים כנגד החומה ולחוץ כלחוץ ההיא רבנן ומתניתין רבי יהודה ועוד יש לפרש דרב אשי דמכות קאי לשנויי דלא תיקשי מתני' דמעשר שני והכי קאמר ובירושלים הלך אחר הנוף דבין נוף ובין עיקר מכנגד החומה ולפנים כלפנים ואוכלין שם מעשר שני ולא פודין מכנגד החומה ולחוץ בין נוף ובין עיקר כלחוץ ופודין מעשר שני ואין אוכלין:

פרק ד

משנה א

הכובש זיתים או ירקות שכבשן ביין או בשמן הכבישה קובעת וכן שליקה באור או מליחה ובירושלמי (הל' א) חשיב ו' דברים שהן טובלין אור טובל וכן מקח ומלח ושבת תרומה חצר בית שמירה טובלת אמר ר' יוחנן מקח ושבת אינן תורה רבי אמי בשם ריש לקיש המחוור מכולן זו חצר בית שמירה הכובש עד שיכבוש כל צרכו השולק עד

שישלוק כל צרכו נשמעיניה מן הדא מהבהב שבלין באור נטבלו בלא כן אינן מחוסרות מלאכה על ידי האור שנייא היא שהוא גמר מלאכה:

מכמן באדמה. טומן הזיתים באדמה שיתחממו:

מטבל. בחומץ או בציר:

הפוצע בזיתים למתקן שיצא המרירות שלהן:

הסוחט זיתים על בשרו משום סיכה לא נטבלו בכך אא"כ סחט לתוך ידו דידו נחשבת כבור קטן וחייב:

המקפה לתבשיל. אחר ששם היין בתבשיל והקפהו כמו משירד לבור ויקפה וקפוי עראי הוא לתוך התבשיל ובירושל' (שם) פריך בלא כך אין האור טובל ומשני תפתר בתבשיל צונן:

לקדרה חייב. בירושלמי (שם) אמר ר' זעירא בקדרה ריקנית היא מתניתין שהניח בה היין והקפהו מתוכה והוה ליה כמקפה מתוך בור קטן וחייב:

משנה ב

תינוקות בסוף פרק המביא (לד:) מייתי לה תינוקות רבותא אשמעינן דיש להן מחשבה ע"י מעשה המוכיח כדאמר בפ"א דחולין (דף יג.):

[**שטמנו**]. בשדה דאי בבית בלא שבת קובעת ובירושלמי (הל' ב) מוקי לה אביי בשלקטום עם דמדומי חמה והוכיח מעשה שלהם על מחשבתן שליקטום לשבת דקסבר אין שבת קובעת אלא בשנלקט לשם שבת ופלוגתא דרבי יוחנן וריש לקיש לעיל פ"ב (הל' ג) בירושלמי דגרסינן פירות שליקטן שלא לצורך שבת וקידשה עליהן שבת רבי יוחנן אמר שבת טובלת ריש לקיש אמר אין שבת טובלת ופריך ולית הדא פליגא על ר' יוחנן דר' יוחנן אמר שבת טובלת מפני שלקטום לשבת הא אם לקטום שלא לשבת לא דרבי יוחנן אמר שבת טובלת בכל ענין ומתני' משמע דווקא שליקטום תינוקות לצורך שבת ומשני ר' יונה בשם ר' המנונא אפי' לקטום לשבת אוכל מהן עראי מערב שבת כלומר הא דנקט מתניתין שטמנו לשבת לאשמעינן דאפי' הכי לא אסרו אלא למוצאי שבת והדר קאמר אפילו על ריש לקיש לית הא פליגא ולא תינוקות אינון ואפילו ליקטום לשבת כמו שליקטום שלא לשבת אמר רבי יוסי בשם רבי הילא תפתר בשליקטום עם דמדומי חמה דהוכיח מעשה שלהן על מחשבתן:

כלכלת שבת. הכלכלה מליאה פירות שייחדה לשבת בית הלל מחייבין בדבר שאינה מיוחדת לה אין שבת טובלת כגון בפירות מוקצה אבל טובלת בכלכלה שנתייחדה לה משום דכתיב (ישעיהו נ"ח:י"ג) וקראת לשבת עונג:

לשלוח לחברו. נטבלה ולא יאכל עראי עד שיעשר ומפרש בירושל' (הל' ג) שהוא מקפיד עליה כמו כלכלת שבת:

משנה ג

אחר אחד במלח. בירושל' (שם) פריך אם מלח טובל למה לי צירוף ואם צירוף ל"ל מלח אלא על ידי זה וזה:

שהוא מחזיר את המותר. בסוף המביא (לה.) פריך מאי שנא רישא ומאי שנא סיפא א"ר אבהו רישא במעטן טהור וגברא טמא דלא מצי מהדר סיפא במעטן טמא וגברא טמא דמצי מהדר:

משנה ד

שותין על הגת. כשמכניס שם ראשו ורובו מוקי לה בפרק קמא דשבת (יא:) דלא חשיב קבע אלא אם שתה חוץ לגת:

רבי אלעזר בר' צדוק מחייב. דגזר שמא יוציא:

[**על** החמין] שמגז היין בחמין ומפרש בירושלמי (שם) א"ר יותנן שהיא קבע:

על הצונן פטור. שהוא לדבר שלא נגמרה מלאכתו ובכל הספרים גרסינן בפ"ק דשבת מפני שמחזיר את המותר ופירוש הוא אבל כשמוזג בחמין אם היה מחזיר לגת מתקלקל:

משנה ה

המקלף שעורים. מסיר קליפתן ומקלף אחת אחת שיבולת או שעורה אחת ובפ"ק דביצה (יג:) אמר וכן לשבת:

מנפח מיד ליד מפרש התם כיצד מנפח :

ירקה פטור הזרע לעולם חשוב אבל ירקה לא אלא אם כן החשיבו:

זירין של שבת זמורות ובפ"ק דמסכת ע"ג (ז.) מוקי לה בדגנוניתא:

ירוש' (הל' ה) שבת שזרעה לזרע מתעשרת זרע ואינה מתעשרת ירק זרעה לירק מתעשרת ירק וזרע ואינה מתעשרת זירין זרעה לזירין מתעשרת זרע וירק וזירין והתניא אין לך מתעשרת זרע וירק:

אלא שחלים וגרגיר בלבד פי' דאמרינן בפרק בכל מערבין (עירובין דף כח:) זרעו לירק מתעשרת ירק וזרע זרעו לזרע מתעשרת זרע וירק כלומר ירק וזרע הירק עיקר ואפי' בזרע אזלינן בתר לקיטה כירק זרע וירק הזרע עיקר ואזלינן בתר השרשה כפרגין ושומשמין בפרק קמא דראש השנה (דף יג:) :

משנה ו

תמרות של תלתן. לולבי תלתן כעין שיש לגפנים ואוכלין אותן ויש מפרשים דדרך הגבעולין כשמתחילין לצמוח ולגדל נראה מקום צמיחתן כעין גרגיר ונקרא תמרה כדאמרינן גבי הדס עלתה בו תמרה:

וחרדל ופול הלבן ותלתן חשובין אוכל:

צלף הוא נצפא הוא פרחא כדאמרינן בפרק כיצד מברכין תמרות הן לולבין וכשהן רכין אוכלין אותן והוא עיקר העץ שגדל בו הפרי ואביונות הן עיקר הפרי שמברכין עליו בורא פרי העץ והקפרס הוא שומר לפרי שומר אביונות ונקרא ניצא דפרחא ומברכין עליו נמי בורא פרי העץ ולרבי עקיבא לא חשיבי ליה אלא אביונות:

פרק ה

משנה א

העוקר שתלים. דרך הגננים כשזורעין בצלים וכרשין כשצומחין מעט תולשים אותן ונוטעים אותן במקום אחר ומתעבים וגדלין יותר ופטור דעדיין לא נגמרה מלאכתן ואפי' ראה פני הבית:

לקח במחובר פטור. דאין מקח קובע במחובר אבל תלוש דומיא דמחובר קובע אע"פ שלא נגמרה מלאכתה וסתמא כרבי מאיר דלעיל פ' שני (מ"ה):

ליקט לשלוח לחברו. בשתלין איירי ואמרינן בירושלמי (הל' א) רב אמר אסור לוכל א"ר שמואל קומי דרבי יסא בשם רבי אחא מה דאמר רב בשהכניסן לחצר בית שמירה שנטבלו כשהביאן לביתו:

הרי אלו חייבים. ואותו שנשתלחו לו מעשרן כדאמר בירושל' (שם) שכן מנהג בני אדם לשלוח לחבריהן טבלים כדברים הללו:

משנה ב

ונוטע לתוך שלו. לזרע שיבא בהן הזרע ויתבטל במקום נטיעתן:

מפני שהוא גורנן. עקירתן הוא גורן שלהן דאין להן גורן אחר להתחייב במעשר דזרען פטור ממעשר כדדריש בירושלמי (הל' א) בריש מכילתין יכול שאני מרבה זרע לוף העליון זרע כרשין זרע בצלים זרע לפת וצנונות ושאר גרעיני גנה שאינן נאכלים ת"ל מזרע הארץ ולא כל זרע:

בירושל' (שם) א"ר מנא לא שנו אלא לזרע אבל לאכול פטור כלומר אין צריך לעשר בעת תלישת' שעתיד לעשרה כשיבא לאכול ורבי חייא בשם ר' יוחנן אמר לא שנא לזרע

ולא שנא לאכול חייב מפני שהוא גרנן בעת תלישתן באו לחיוב ומפרש רבי חנינא טעם דרבי יוחנן מפני שהוא מכניסן מן השני לעני ומן העני לשני כלומר פעמים שתולשן בשנה שניה ונוטען ועתה חוזר ותולשן בשלישית ונמצא מוציאן ממעשר שני ומביאן למעשר עני אי נמי פעמים שתולשן בשלישית ונוטען וחוזר ותולשן ברביעית משום הכי מעשר השתא:

טהרו מלטמא. דכזרועין דמו ולא מקבלי טומאה כדאמר בירושלמי (שם) דריבתה תורה בטהרת זרעים על כל זרע זרוע אשר יזרע טהור הוא אבל לשאר מילי כתלושי' דמו ובחזקתן למעשר ולשביעית ודוקא השרישו בעליה אבל השרישו בקופה כתלושים דמו לכל מילי ואם היו טמאים לא עלו מידי טומאתן ואם נגע בהן שרץ טמאים:

והן מגולין. עלין שלהן בדרך גדילתן:

כנטועין בשדה. והתולש מהן בשבת חייב:

משנה ג

לא ימכור אדם פירותיו. בירושלמי מפרש לא ימכור שדהו משבאו לעונת המעשרות למי שאינו נאמן :

ואמרינן (הל' ב) בירושלמי תני רבי שמעון מתיר שהוא אומר לו הרי מכרתי את שלי צא ותבע את שלך עבר ומכר מעשר את שהוא אוכל ואינו מעשר מה שהוא מוכר ואין אנו אחראין לרמאין והך סיפא כרבנן:

ואם ביכרו. אם יש בהן בכורות שהגיעו לעונת המעשרות והשאר לא הגיעו עדיין נוטל את הבכורות ומוכר השאר:

משנה ד

תבנו שנידושו ופעמים יש בהן חטין:

גפתו. פסולת של זיתים:

זגין. פסולת ענבים:

שהתורם בלבו על הקוטעין. דתניא בתוספתא דתרומות (פרק ג') התורם את הגורן צריך שיכוין את לבו על מה שבקוטעין ועל מה שבצדדין ועל מה שבתבן התורם את הבור צריך שיכוין את לבו על מה שבחרצנין ועל מה שבזגין התורם את הגת צריך שיכוין את לבו על מה שבגפת ואם לא כוון תנאי ב"ד שיתרום על הכל:

קוטעין. שבולות קטועות שלא נידושו:

צדדין. צידי הכרי:

שבתוך התבן. שאי אפשר בלא חטין:

משנה ה

הלוקח שדה ירק בסוריא. שלקחו מן הנכרי:

עד שלא בא לעונת מעשרות. לקחה חייב דבידו נטבלו:

אבל לקחה משבא לעונת מעשרות פטור. שבשעת חובתה היתה פטורה שהיתה אצל הנכרי :

ולוקט כדרכו והולך. ואוכל אע"פ שמוספת ברשותו אבל פועלין לא ישכור דחיישינן דילמא אתי לאיחלופי למיעבד הכי בשדה שלא בא לעונת מעשרות ור' יהודה לא גזר:

בד"א. דאזלינן בתר [עונת] מעשרות:

בזמן שקנה קרקע עם הפירות. אבל קנה פירות בלא קרקע אע"פ שלא בא לעונת מעשרות פטור ואמרינן בירושלמי (שם) א"ר אבין מילתא דרשב"ג כשיטת רבן גמליאל זקינו דתנינן תמן ישראל שהיו אריסין בסוריא לנכרים ר"א מחייב פירותיהן במעשרות ובשביעית רבן גמליאל פוטר:

רבי אומר אף לפי חשבון. ומפרש בירושלמי (שם) דרבי אתנא קמא קאי דפטר כשבא לעונת מעשרות אע"ג שמוסיף ברשות ישראל דסבר רבי דמה שמוסיף חייב ומעשר לפי חשבון דאם הביא שליש ביד הנכרי ושני שלישי ביד ישראל שני שלישי חייב ובירושלמי (שם) תני שדה שהביאה שליש לפני הנכרי ולקחה ממנו ישראל ר"ע אומר התוספת פטור וחכמים מחייבין והשתא סתם מתני' ר"ע:

משנה ו

המתמד. נותן מים בחרצנים או בשמרים ולכשיחמיץ תוסס נעשה יין והכא במתמד בשמרין פליגא כדאמרינן בריש אלו עוברין (פסחים דף מב:) הא בדרווקא הא בדפורצני:

ומצא כדי מדתו. יהיב תלתא ואתו תלתא ופלגא פליגי כדאמרינן בפרק המוכר פירות (בבא בתרא דף צז:) ובפ"ק דחולין (דף כו.) פליגי אמוראי דרב נחמן אמר בשהחמיץ פליגי ולאו דוקא החמיץ אלא ראוי להחמיץ כיון דאי שביק ליה הוה מחמיץ כדמוכח התם ור"א סבר בשלא החמיץ מחלוקת ועד כאן לא מחייב רבי יהודה אלא מיניה וביה אבל מעלמא לא דילמא אתי לאפרושי מן החיוב על הפטור ומן הפטור על החיוב ויש לתמוה היכי פטרי רבנן והלא כל איסורים שבתורה בנותן טעם וטבל חמור משאר איסורים כדאמר בסוף מס' ע"ז (דף עג:) דאיכא למאן דאמר כל איסורים שבתורה בנותן טעם חוץ מטבל ויין נסך דבמינן במשהו וי"ל דטעם השמרים של טבל לא חשיב טעם גמור אלא קיוהא בעלמא:

ר"י מחייב. אמר בירושלמי (הל' ג) דהיינו במעשר אבל בתרומה לא כדאמר לעיל התורם בלבו על הכל:

ונמצא יותר על מדתו. היינו [יותר] משיעור המפורש בפרק המוכר פירות (שם) כגון דרמא תלתא ואתו ד':

מוציא עליו ממקום אחר. כלומר לא מיבעיא דמיניה וביה יכול להפריש אלא אפי' מיין גמור יכול להפריש עליו לפי חשבון היתר לפי מדתו:

משנה ז

שלנו. לינת לילה:

לערימה החייבת. כההיא דתנן בפרק קמא (מ"ו) ואם אינו ממרח משיעמיד ערימה:

משנה ח

שום בעל בכי. כל הני מינים וכן דרבי מאיר ורבי יוסי קיימי אפטורים מן המעשר ונלקחים מכל אדם ואף על גב דנאכלים וחשובים פטורים דהנהו דאין נאכלים חשיב לחודייהו והיינו טעמא דהני כדאיתא בירושלמי (הל' א') בריש פרק ב' דדמאי דאמר תמן תנינן שום בעל בכי ובצל של רכפא וגריסים הקלקים ועדשים המצריות המינים הללו על ידי שיש כיוצא בהן בארץ ישראל הוצרכו חכמים ליתן להם סימן אבל האלצרין והפסטקין והאסטרובלין ע"י שאינן כיוצא בהן בארץ ישראל לא הוצרכו חכמים ליתן להן סימן כלומר המינים דמתני' לפי שיש שומין ובצלים וגריסין ועדשים בארץ ישראל דהיינו כיוצא בהן הוצרכו ליתן בהן סימן בפטורין הבאים לעולם מחוצה לארץ דלא חייבו חכמים פירות חוצה לארץ במעשר אלא אותן שדוגמתן בארץ ישראל אבל אלצרין ופסטקין ואסטרובלין אין גדילים בארץ ישראל לא הוצרכו למנותן וליתן סימן בהם:

בכי. שם מקום כמו רכפא אי נמי כל האוכלן יורדות [עיניו] דמעה כדאמר בירושלמי (הל' ג) אי זהו שום בכי כל שאין לו אלא חור אחד מקיף את העמוד ובתוספתא (פרק ג) קתני דור אחד דשום שלנו יש לו דרא לפנים מדרא רשב"ג אומר כל שאין לו אלא קליפה אחת אי זהו בצל של רכפא כל שעוקצו נמעך לתוכו רבן שמעון בן גמליאל אומר כל שאין לו ארס אלו הן גריסי הקלקין אותן המרובעין אלו הן עדשים המצריות כל שגלגליהן חדים רשב"ג אומר כל שאין להם צרורות אלו הן הקריקם כל שעוקציהן מעוטין והלקטיהם מרובים מה דמי לה א"ר יוסי כגון אילן קונייתא:

זרע העליון של לוף. מפרש בירושלמי (שם) כיני מתני' זרע הסלולין של לוף כלומר זרע לוף שוטה שכן קורין בלשון יון לשוטה סלי אבל זרע לוף סתם חייב וכל הני פטורין דריש מקרא בריש מכילתין בירושלמי (הל' א) כדפרשינן בריש פרקין:

מכל אדם בשביעית. אפי' מן החשוד:
שאביהן תרומה. כההיא דתנן בריש פרקין (מ"ב) העוקר לפת וצנונות מתוך שלו ונטע לתוך שלו לזרע חייב מפני שהיא גורנו ואם עשאן תרומה ונטען לזרע הזרע נאכל לזרים ובירושלמי (שם) מייתי עובדא דחדא איתתא הוה לה זרבונין דתרומה גו קופתא נפלון לגו גינתא וצמחון אתא עובדא קומי רבי יוחנן ושרא ליה א"ל רבי חייא בר בא ולא מתני' היא אע"פ שאביהן תרומה יאכלו א"ל מן דגלית לך חספא אשכחת מרגניתא ואת אמר ולא מתני' היא. זרע זרבונין הם מזרעוני גינה שאינן נאכלין: